

Laji, genre

Kuisma Korhonen

Kirjallisuudentutkimuksen
perusteet

Lyhyt on elämä taakse katsoessamme,
lyhyempi, kun katsomme tulevaan.
Nykyhetki? Katoava silmänräpäys,
jolle annamme sen, minkä kykenemme:
uteliaan, tarkkaavaisen, lämmittävän katseen.

Bo Carpelan: *Gramina: Reunamerkin*töjä
Horatiuksen, Vergiliuksen ja Danten
runouteen (2010), osastosta Horatius,
"Oodeja"

Lyhyt on elämä taakse katsoessamme,
lyhyempi, kun katsomme tulevaan.
Nykyhetki? Katoava silmänräpäys,
jolle annamme sen, minkä kykenemme:
uteliaan, tarkkaavaisen, lämmittävän katseen.

Aristoteles ja tragedian syvin olemus

- Aristoteles: *Runousoppi*
- Miten tragedia eroaa muista kirjoituksen lajeista?
- Miten tragedia määritellään?
- Miten tragedia on kehittynyt?
- Millainen on hyvä tragedia?

Eri lähestymistapoja genreen (jo Aristoteleella):

- Systemaattinen
 - miten kirjallisuus jakautuu lajeihin ja alalajeihin?
- Essentialistinen
 - miten laji määritellään? Mikä on sen olemus?
- Historiallinen
 - miten laji on syntynyt ja kehittynyt (kenties kuihtunut)?
- Arvottava
 - mitkä esteettiset kriteerit kunkin lajin kohdalla ovat olennaisia

Uudempia lähestymistapoja:

- Geneerinen

- miten lajin konventiot ohjaavat kirjallisuuden tuottamista?

- Reseptioon ja tulkintaan keskittyvä

- miten lajin tunnistaminen vaikuttaa tulkintaan?

- Institutionaalinen

- miten eri lajeja arvotetaan kirjallisuusinstituutiossa?
Miten näkyvät kustantajien, kirjakauppojen, kirjastojen, apurahalautakuntien ym. toiminnassa?

Sanastoa...

- Alastair Fowler (Brax) – lajirepertuaari:
- Laji eli genre - yleiskäsite
- Historiallinen laji (historical genre, kind):
suhteellisen kiinteä, historiallisesti määrittyvä
(dekkari, fantasiaromaani, romanssi)
- Alalaji: kostodraama, hard boiled detective
- Tyylilaji (mode): esim. traaginen, koominen,
groteski, jne.
- Rakennetyyppi: esim. kehyskertomuksen käyttö

Shakespeare: Hamlet

- *Hamlet.*
- Historiallinen laji: englantilainen renessanssidraama
- Alalaji: kostodraama
- Tyylilaji: traaginen, tragikoomisia välikkeitä
- Rakennetyyppi: viisinäytöksinen draama, ”näytelmä näytelmässä”

Systemaattinen

- Aristoteles: jako jäljittelyn tavan mukaan: mimeettinen / diegeettinen; jäljitelläänkö ylhäisiä (tragedia) vai alhaisia (komedia) luonteita?
- Klassinen jako: draama, epiikka, lyriikka
- Myöhempi sovellus: kertova proosa, draama, runous
- Mutta missä esim. essee?

Arkkityyppinen kirjallisuuden systemiteoria:

- Northrop Frye: *Anatomy of Criticism* (1957)
- Kirjallisuuden perustavat *mythokset*:

Essentialistinen lajin määrittely

- Mikä tekee tekstistä *runoutta*?
- Mikä on *tragedian* olemus? (Aristoteles: tragedia pyrkii *katharsikseen* – teleologinen selitys)
- Olemusta lievempi määrittely: *tyypillinen*
- Mikä on tyypillistä *kovaksi keitetylle dekkarille*? *tyttökirjalle*?
- Mutta onko löydettävissä kaikin puolin *tyypillistä* lajin edustajaa?
- *Kuuluuko* teos lajiin? Vai *osallistuuko* siihen?

Historiallinen lähestymistapa

- Miten lajit syntyvät, kehittyvät, kuolevat?
- Romantiikan orgaanisen evoluution kuvasto – kirjallisuuden lajit kasvavina ja kehittyvinä organismeina
- Myös kuihtuneita, historiaan vaipuneita lajeja, joista on jäljellä jäänteitä
- miten *pastoraalirunous* on lajina nykypäivänä havaittavissa?
- Essee – Montaignen essai, journalistinen essee, espanjalainen ensayo, saksalainen essai, pohjoismainen essee, jne.

Arvottava lähestymistapa

- Mitkä esteettiset kriteerit ovat kullekin lajille ominaisia?
- Aristoteles: tragediassa juoni tärkeämpi kuin henkilöihahmot
- Klassismi: draamassa toteuduttava ajan, paikan ja toiminnan ykseys
- Juoni, henkilöiden moniulotteisuus, kielen sointuisuus, teemojen syvyys, jne.
- Miten tärkeitä juoni, henkilöt, kieli, teemat jne. ovat realistiselle romaanille, dekkarille, esseelle, laululyriikalle, jne.?

Geneerinen lähestymistapa

- Miten lajin konventiot ohjaavat kirjojen tuottamista ja kirjailijan luomisprosessia?
- ”genrekirjallisuus” – liitetään nykyään kaupalliseen viihdekirjallisuuteen, tekstin odotetaan täyttävän tietyt kriteerit
- ”taidekirjallisuus” – odotetaan rikkovan tai uudistavan genreen liittyviä konventioita
- Teksti voi syntyä vastalauseena aiemmalle genrelle (Cervantesin *Don Quijote*) tai yrityksenä luoda luokitukset rikkova teksti (Montaignen *Esseet*) tai vanhan lajin ironisena kommenttina (Voltaireen *Candide*)

Reseptioon ja tulkintaan keskittyvä lähestymistapa

- Miten lajirepertuaarien tunnistaminen vaikuttaa tulkintaan?
- Laji vaikuttaa lukijan odotushorisonttiin – luo odotuksia, joita teos joko täyttää tai rikkoo
- Lajirepertuaarien tunnistaminen auttaa myös löytämään intertekstuaalisia viittauksia, sitoo tekstin osaksi kirjallisuuden historian verkostoa

Institutionaalinen laji

- Kirjakauppojen ja kirjastojen käytännöllinen ongelma: mille hyllylle mikin kirja sijoitetaan?
- Kustantajat: mikä osasto minkin kirjan toimittaa? minkä otsikon alla myydään? Keille teos suunnataan?
- Palkinnot, apurahat: kuka on oikeutettu saamaan esim. parhaimman romaanin palkinnon? Mitä lajia arvostetaan apurahoja jaettaessa?
- Lajit osana kirjallisuuden sosiaalista vallankäyttöä